WijkWijzer

Analyse van bereik, doelgroepgerichtheid en mogelijke effecten van voor- en vroegschoolse educatie in zes NPLV-gebieden

Bas Tierolf (Verwey-Jonker Instituut)

29/10/2026

Inhoudsopgave

Inleiding **3**

Resultaten **5**

Samenhang tussen VvE-deelname en de schoolloopbaan in het basisonderwijs **12**

Samenvatting per gebied **13**

Schiedam Nieuwland en Oost **13**

Amsterdam Zuid Oost **14**

Amsterdam Nieuw-West **16**

Tilburg Noord-West **17**

Utrecht Overvecht **18**

Roosendaal Ring **19**

Inleiding

Deze analyse onderzoekt het geregistreerde gebruik van voor- en vroegschoolse educatie (VvE) in zes NPLV-gebieden en vergelijkt dit gebruik met de potentiële doelgroep volgens de CBS-indicator. De registratie in CBS Microdata[1] is onvolledig en niet over alle schooljaren consistent, waardoor de uitkomsten voorzichtig moeten worden geïnterpreteerd. Binnen deze beperking laten de analyses drie hoofdbevindingen zien. Ten eerste ligt het geregistreerde VvE-gebruik in alle onderzochte gebieden boven het landelijke gemiddelde, maar blijft het in de meeste gebieden ruim achter bij de omvang van de potentiële doelgroep. Ten tweede bestaat sinds de start van het NPLV in 2022 in de meeste gebieden geen duidelijke en bestendige stijging van het gebruik. Ten derde behoort een aanzienlijk deel van de geregistreerde VvE-gebruikers niet tot de CBS-doelgroep, terwijl veel kinderen uit de potentiële doelgroep geen geregistreerd gebruik hebben. Alleen voor het definitieve schooladvies wordt een klein maar significant verschil gevonden tussen doelgroepkinderen met en zonder geregistreerde VvE-deelname; voor de eindtoetsscore is landelijk geen verschil zichtbaar.

Deze analyse brengt het geregistreerde gebruik van voor- en vroegschoolse educatie (VvE) in Nederland en in zes NPLV-focusgebieden binnen het project ‘Jonge kind’ in kaart: Amsterdam Nieuw-West, Amsterdam Zuidoost, Schiedam Nieuwland en Oost, Utrecht Overvecht, Roosendaal Ring en Tilburg Noord-West.

Omdat in de NPLV-gebieden naar verwachting een groter aandeel kinderen aan de criteria voor VvE voldoet dan landelijk, is de hypothese dat het geregistreerde VvE-gebruik in deze gebieden eveneens hoger ligt. Door de onvolledige registratie kan een lager gemeten percentage echter zowel wijzen op beperkt bereik als op onderregistratie.

Om deze verwachting te toetsen, zijn in de CBS Microdata bestanden met de door het CBS berekende VvE-indicatie gekoppeld aan bestanden uit het primair onderwijs waarin deelname aan voor- en vroegschoolse educatie is geregistreerd. Bij de interpretatie geldt een belangrijke beperking: volgens het CBS is de registratie van VvE niet volledig. De exacte dekkingsgraad is onbekend; beschikbare schattingen wijzen erop dat de huidige registratie ongeveer 20 tot 30 procent van het daadwerkelijke gebruik omvat.

De actuele deelname aan VvE kan slechts heel beperkt worden vastgesteld. Deelname aan voorschoolse educatie is niet actueel beschikbaar, terwijl deelname aan vroegschoolse educatie wel actueel kan worden vastgesteld. Vroegschoolse educatie vormt echter maar 14 procent van het totale geregistreerde gebruik van voor- en vroegschoolse educatie, waarbij ook nog sprake is van een hoge mate van overlap met eerdere voorschoolse educatie (53% van de vroegschool leerlingen heeft eerder voorschool gevolgd; van het totaal aantal voor- en vroegschool gebruikers, heeft minder dan 7% alleen vroegschool gevolgd).

[1] De resultaten zijn gebaseerd op basis van eigen berekeningen van het Verwey-Jonker Instituut in projectnummer 3171 op basis van niet-openbare microdata van het Centraal Bureau voor de Statistiek betreffende Verwachte onderwijsscores 2016-2024.

Voor het grootste deel wordt VvE-deelname daarom retrospectief door scholen geregistreerd, doorgaans wanneer een leerling instroomt in het primair onderwijs of van basisschool wisselt.

Één van de gevolgen van de niet-volledige registratie van VvE is echter ook dat het CBS deze registratie in haar eigen bestanden niet consequent doorvoert. Aangezien de registratie in retrospectief wordt uitgevoerd (een school registreert of een nieuwe leerling hiervoor wel of geen VvE heeft gevolgd), behoort een VvE registratie, op het moment dat dit bij een leerling is vastgesteld, daarna niet meer te wijzigen. Uit de opeenvolgende WPO-bestanden in de CBS Microdata omgeving wordt echter duidelijk dat dit niet consequent is doorgevoerd. Wel voor het grootste deel, maar niet volledig. Dit betekende dat het samengevoegde bestand over alle beschikbare jaren, achteraf hersteld moest worden voor de niet volledig door het CBS doorgevoerde VvE registratie.

Om hier meer duiding aan te geven zijn een aantal zaken bekeken in het kader van de VvE registratie in CBS Microdata. Als eerste wordt gemeld dat vooral scholen die zelf Voor- en vroegschoolse voorzieningen bieden, wel goed zouden registreren en dat bij scholen die dit niet aanbieden de registratie minder goed zou zijn of geheel ontbreken.

In schooljaar 2024/2025 registreerden ruim 4.500 van de circa 6.270 basisscholen ten minste één leerling met VvE-deelname. Dit resultaat maakt het onwaarschijnlijk dat uitsluitend scholen met een eigen VvE-aanbod deelname registreren. Het zegt echter niet in welke mate afzonderlijke scholen alle VvE-leerlingen volledig registreren.

Het aantal VvE registraties per school is wel heel verschillend daarbij, dit varieert tussen 0% en ruim 80%, bijna 50 po scholen in Nederland hebben meer dan 50% leerlingen geregistreerd die VvE hebben gevolgd.

Een tweede beperking is dat het CBS de VvE-registratie niet in alle opeenvolgende WPO-bestanden consistent overneemt. Omdat VvE-deelname retrospectief wordt vastgelegd, zou een eenmaal geregistreerde deelname in latere schooljaren niet meer mogen verdwijnen. Uit de gekoppelde bestanden over 2016/2017 tot en met 2024/2025 blijkt dat dit bij een deel van de leerlingen toch gebeurt, mogelijk na een schoolwisseling. Voor deze analyse is de registratie daarom gecorrigeerd: zodra voor een leerling in enig schooljaar VvE-deelname was vastgelegd, is deze deelname ook voor de daaropvolgende beschikbare schooljaren als zodanig behandeld. Daarmee ontstaat een zo volledig mogelijk longitudinaal overzicht, maar de correctie compenseert niet voor leerlingen van wie deelname nooit is geregistreerd.

Resultaten

Het totale aantal VvE registraties van alle leerlingen in het po in de schooljaren 2016/2017 tot en met schooljaar 2024/2025 was 4,2% van het totaal aantal leerlingen (ruim 121.000 leerlingen van de bijna 2,9 miljoen po-leerlingen in de periode 2016/2017 - 2024/2025).

Aangezien in de NPLV-gebieden veel meer inwoners aan de criteria voor VvE voldoen, zou je verwachten dat het percentage VvE leerlingen in die regio's ook veel groter zouden moeten zijn.

In de tabel hieronder worden deze percentages voor de onderzochte NPLV gebieden weergegeven voor de periode 2016/2017 - 2024/2025.

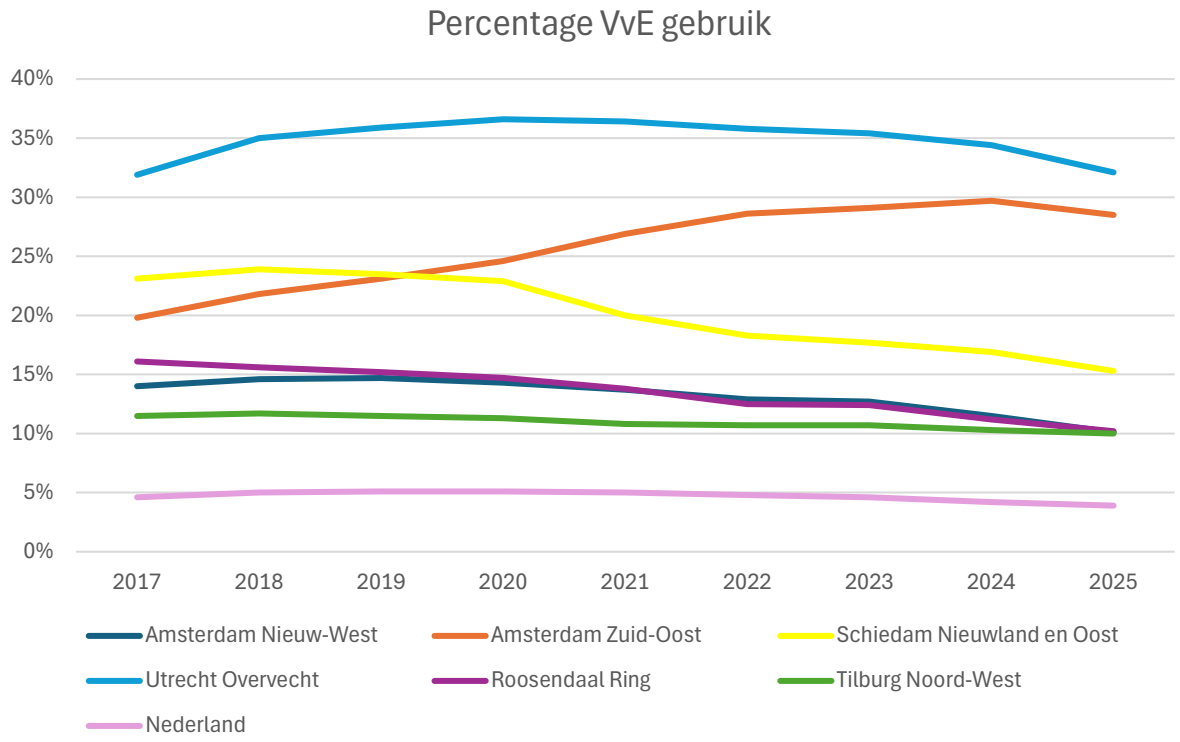
Tabel 1 Percentage VvE gebruik per NPLV gebied in de periode 2016-2017 - 2024/2025

Amsterdam Nieuw-West	13,7%
Amsterdam Zuid-Oost	25,0%
Schiedam Nieuwland en Oost	21,0%
Utrecht Overvecht	35,5%
Roosendaal Ring	14,2%
Tilburg Noord-West	11,2%
Nederland totaal	4,2%

In de tabel zien we grote verschillen tussen de regio's, waarbij Utrecht Overvecht er behoorlijk bovenuit steekt (samen met in iets mindere mate Amsterdam Zuid-Oost) en Tilburg Noord-West en Amsterdam Nieuw-West sterk achterblijven in VvE gebruik.

De tijdreeks laat zien of het geregistreerde VvE-gebruik tussen 2016/2017 en 2024/2025 is veranderd. Omdat het NPLV in 2022 is gestart, is daarbij specifiek nagegaan of vanaf dat moment een stijging zichtbaar is. Een eventuele verandering kan op basis van deze beschrijvende analyse niet zonder meer aan de NPLV-inzet worden toegeschreven.

In de onderstaande figuur wordt het percentage geregistreerde VvE leerlingen (als percentage van het totaal aantal po leerlingen) per jaar per gebied weergegeven tussen schooljaren 2016/2017 en 2024/2025.

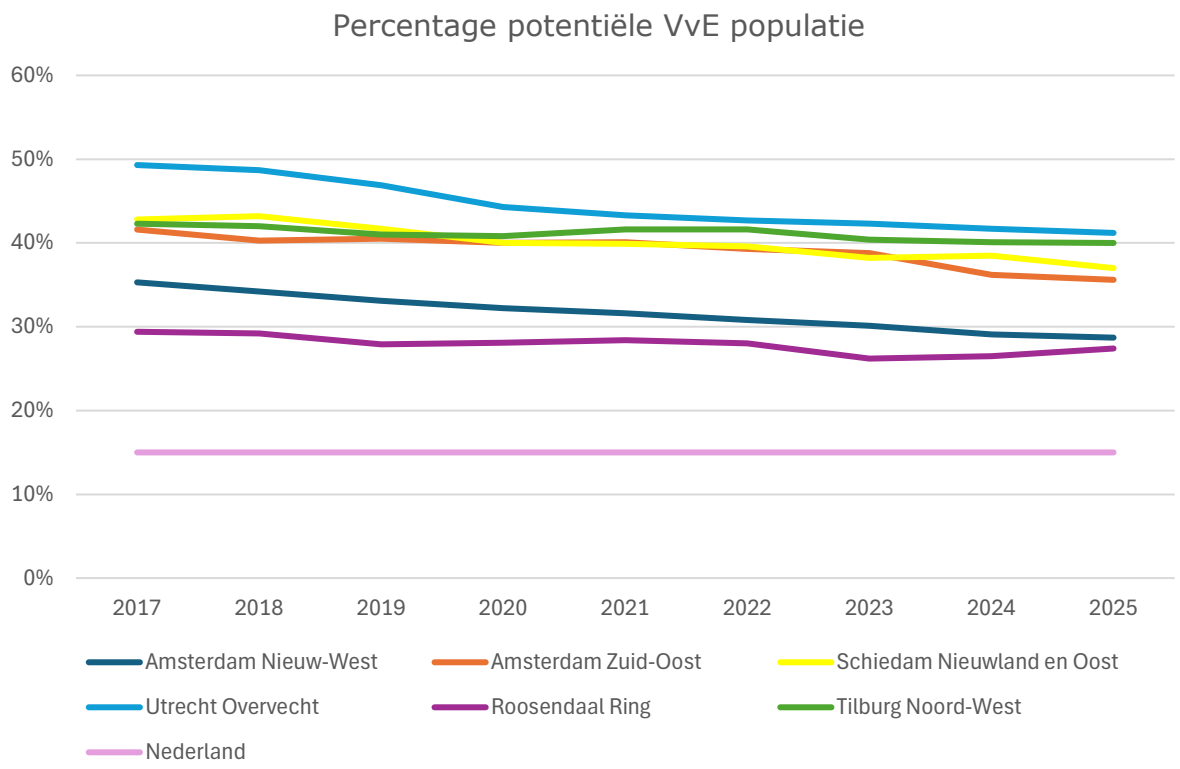

Het geregistreerde VvE-gebruik ligt in alle zes NPLV-gebieden boven het landelijke gemiddelde, maar tussen 2016/2017 en 2024/2025 is geen uniforme stijgende trend zichtbaar. Utrecht Overvecht laat tot 2023 een duidelijke toename zien en heeft gedurende de periode het hoogste gebruik. In Amsterdam Zuidoost neemt het geregistreerde gebruik vanaf 2022 eveneens duidelijk toe. In meerdere andere gebieden volgt na een lichte stijging rond 2022 opnieuw een daling in 2024 en 2025. In Tilburg Noord-West, Amsterdam Nieuw-West, Roosendaal Ring en Schiedam Nieuwland en Oost blijft het geregistreerde gebruik bovendien ruim onder het niveau dat op basis van de potentiële doelgroep kan worden verwacht. De trends geven daarmee geen aanwijzing voor een brede, bestendige toename sinds de start van het NPLV.

Samengevat is sinds 2022 alleen in Amsterdam Zuidoost een duidelijke stijging zichtbaar; voor de zes gebieden gezamenlijk ontbreekt een bestendige positieve trend in de registratie van VvE.

Naast het geregistreerde gebruik is de potentiële VvE-doelgroep onderzocht aan de hand van de CBS-onderwijsscore. In deze analyse bestaat die doelgroep uit de 15 procent kinderen met de laagste onderwijsscores. Deze statistische afbakening is niet gelijk aan de feitelijke gemeentelijke indicatie, maar is gebaseerd op vergelijkbare achtergrondkenmerken. Daardoor kan worden onderzocht in hoeverre het geregistreerde gebruik terechtkomt bij kinderen die volgens de CBS-maatstaf tot de potentiële doelgroep behoren. De vergelijking kan worden uitgevoerd voor scholen, wijken, gemeenten, steden, regio's en Nederland als geheel.

Als eerste laten we hieronder het percentage kinderen met CBS-VvE-indicatie zien voor de periode 2017-2025. Deze groep wordt beschouwd als de potentiële VvE-populatie.

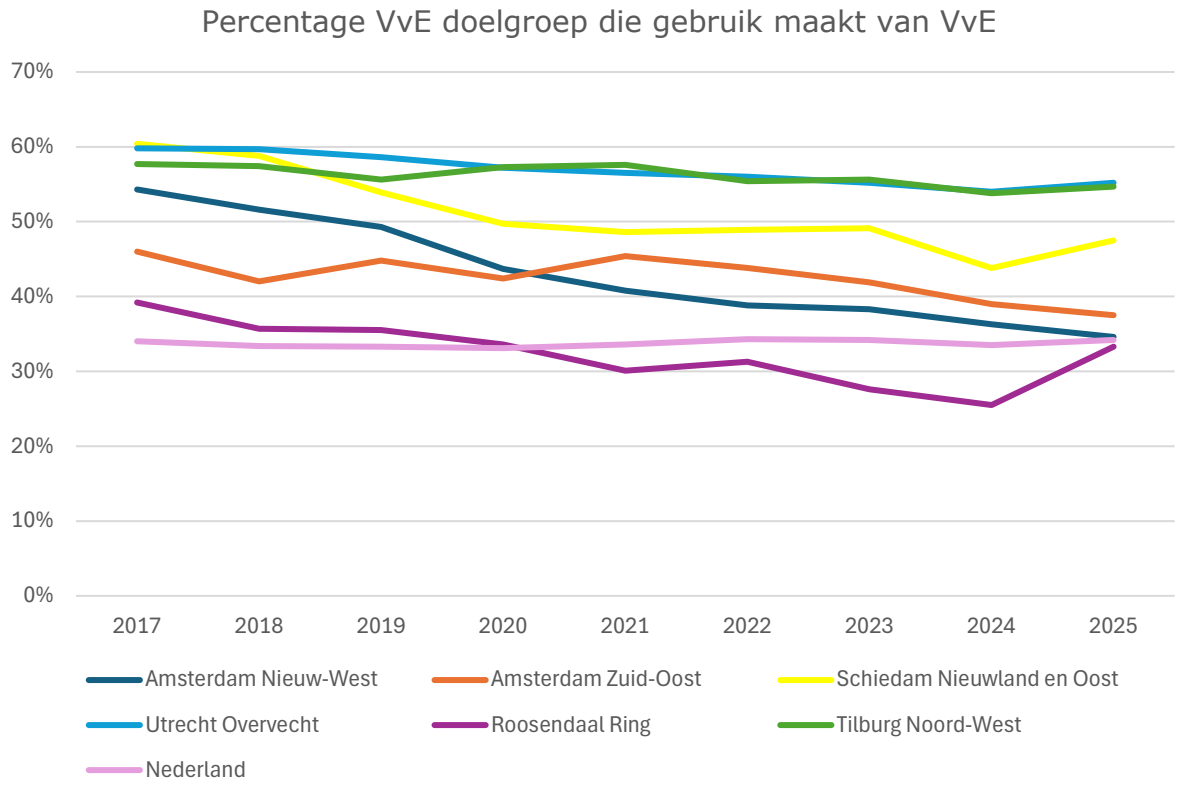
Het percentage in Nederland is met 15% constant omdat dat de norm van het CBS betreft die elk jaar op 15% wordt gezet. In de zes NPLV wijken is dit percentage veel hoger, van bijna 30% in 2017 in Roosendaal Ring, tot bijna 50% in 2017 in Utrecht Overvecht. In alle wijken zien we een licht dalend percentage, met in 2025 ruim 27% potentiële VvE populatie in Roosendaal Ring tot ruim 41% in Utrecht Overvecht.

Wanneer we deze figuur vergelijken met de vorige figuur, vallen een aantal zaken op, in de eerste plaats wordt nergens het percentage VvE gebruik gehaald, dat volgens de normen van de potentiële VvE populatie geïndiceerd zou moeten zijn. Dit komt waarschijnlijk door de niet volledige registratie, die eerder hierboven is genoemd.

Verder komt Utrecht Overvecht met het VvE gebruik het dichtst in de buurt van de potentiële populatie (in 2025 31% gebruik tegenover 41% populatie). Ook Amsterdam Zuid-Oost komt wat betreft het gebruik in de buurt van de populatie (gebruik in 2025 27% tegenover 36% potentiële doelgroep populatie). De andere NPLV gebieden blijven daar behoorlijk ver bij achter. Roosendaal Ring bijvoorbeeld heeft weliswaar de kleinste potentiële doelgroep populatie (27% in 2025), maar de VvE deelname blijft daar heel ver bij achter (8% in 2025). En Tilburg Noord-West heeft potentieel één van de grootste doelgroep populaties (40% in 2025) maar relatief een heel laag gebruik (ruim 10% in 2025). Hetzelfde maar in iets mindere mate geldt voor Schiedam Nieuwland en Oost (37% tegenover 14%) en Amsterdam Nieuw-West (29% tegenover 9%).

Een volgende vraag die we hierbij kunnen stellen is of de kinderen van wie deelname aan VvE is geregistreerd ook tot de doelgroep behoren op basis van de CBS indicator (in dit geval kinderen met de 15% laagste onderwijsscores)? Dit laten we zien op twee manieren, enerzijds hoe de verdeling (wel niet behorend tot de CBS-VvE-doelgroep) is bij alle kinderen die geregistreerd VvE hebben gevolgd. Anderzijds hoe de verdeling (wel niet VvE gebruik) is bij alle kinderen die behoren tot de CBS-VvE-doelgroep.

Het CBS heeft onderzocht welke achtergrondkenmerken statistisch bijdragen aan het voorspellen van het risico op een onderwijsachterstand. Het betreft de volgende kenmerken: opleidingsniveau moeder en vader, herkomst vader en moeder, verblijfsduur moeder in Nederland, schuldsanering en het gemiddelde opleidingsniveau van moeders op de school. Op deze basis is de financiering van de VvE voor gemeenten door het rijk georganiseerd, waarbij de omvang van de groep met de 15% laagste onderwijsscores in een school (in een gemeente) bepalend is (zie ook: 'Herziening gewichtenregeling primair onderwijs – Fase I.', CBS, 2016; 'De nieuwe onderwijsachterstandenindicator primair onderwijs – Samenvattend rapport.' CBS, 2019)[2]. Gemeenten zijn in principe vrij om de criteria voor VvE-indicatie zelf te bepalen, maar vanwege de

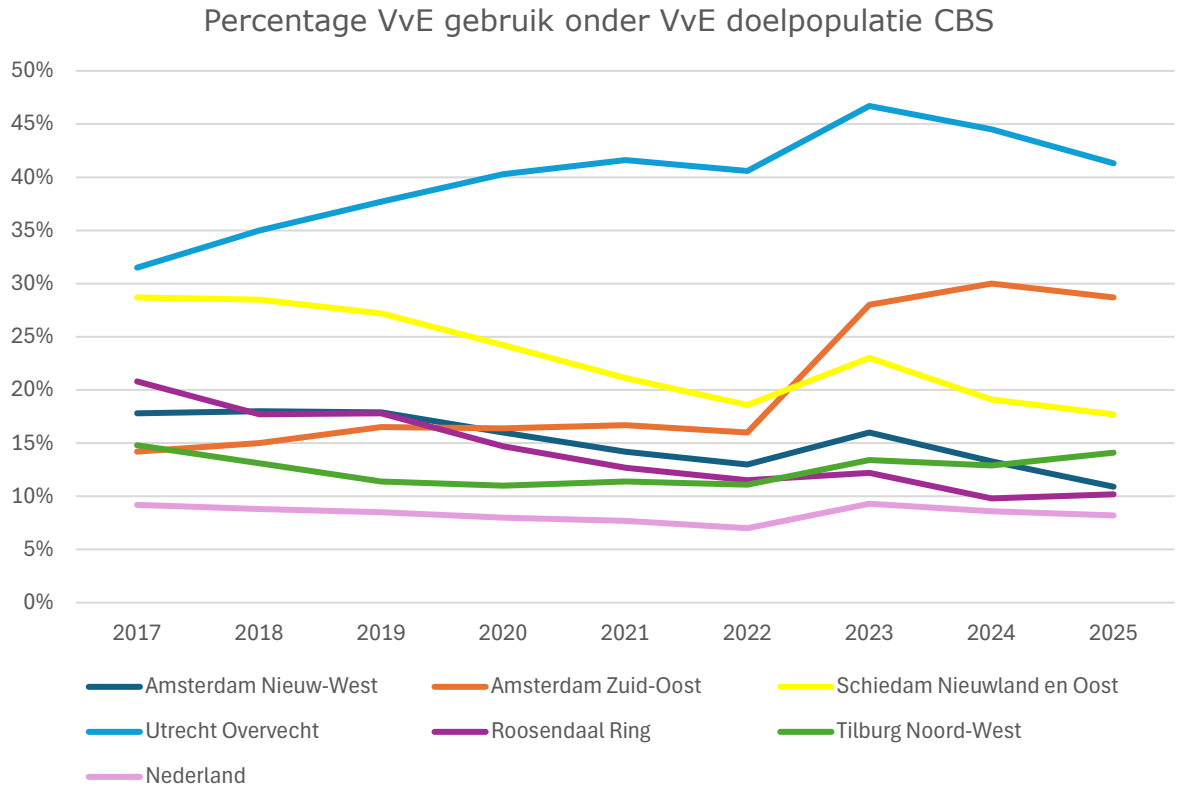

aangetoonde samenhang van de genoemde kenmerken met het risico op onderwijsachterstand, zien we dat veel gemeenten deze kenmerken doorgaans wel meenemen in de eigen criteria voor indicatiestelling. Op deze basis zou hier eigenlijk verwacht worden dat ongeacht de locatie, het percentage van de VvE dat gebruikt wordt door de CBS-VvE-doelgroep, vanwege het risico op

[2] Overigens is er sinds juni 2026 een nieuwe indicator vastgesteld (zie 'Onderzoek herijking risico-indicator onderwijsachterstanden basisonderwijs - fase 2', CBS, 2026), waarbij meer achtergrondkenmerken dan de hier genoemde worden meegenomen en die de onderwijsachterstand nog preciezer voorspeld.

onderwijsachterstand, het liefst zo hoog mogelijk zou moeten zijn. In werkelijkheid blijkt dit tegen te vallen. Het hoogste percentage VvE gebruik door de CBS-VvE-doelgroep vinden we in Tilburg Noord-West en Utrecht Overvecht, beide ongeveer 55% in 2025. Daarna wordt het meteen fors lager met 47,5% in Schiedam Nieuwland en Oost en daarna Amsterdam Zuid-Oost, Amsterdam Nieuw-West en Rosendaal Ring waar het gebruik rond het landelijk gemiddelde van 35% is. Ook is er geen sprake van een verbeterde instroom van de potentiële VvE populatie in de VvE sinds de start van het NPLV in 2022.

Hieronder kijken we naar alle leerlingen die volgens de CBS-definitie een VvE indicatie zouden krijgen (onderste 15% onderwijsscore) en van welk deel daarvan daadwerkelijk VvE-gebruik is geregistreerd.

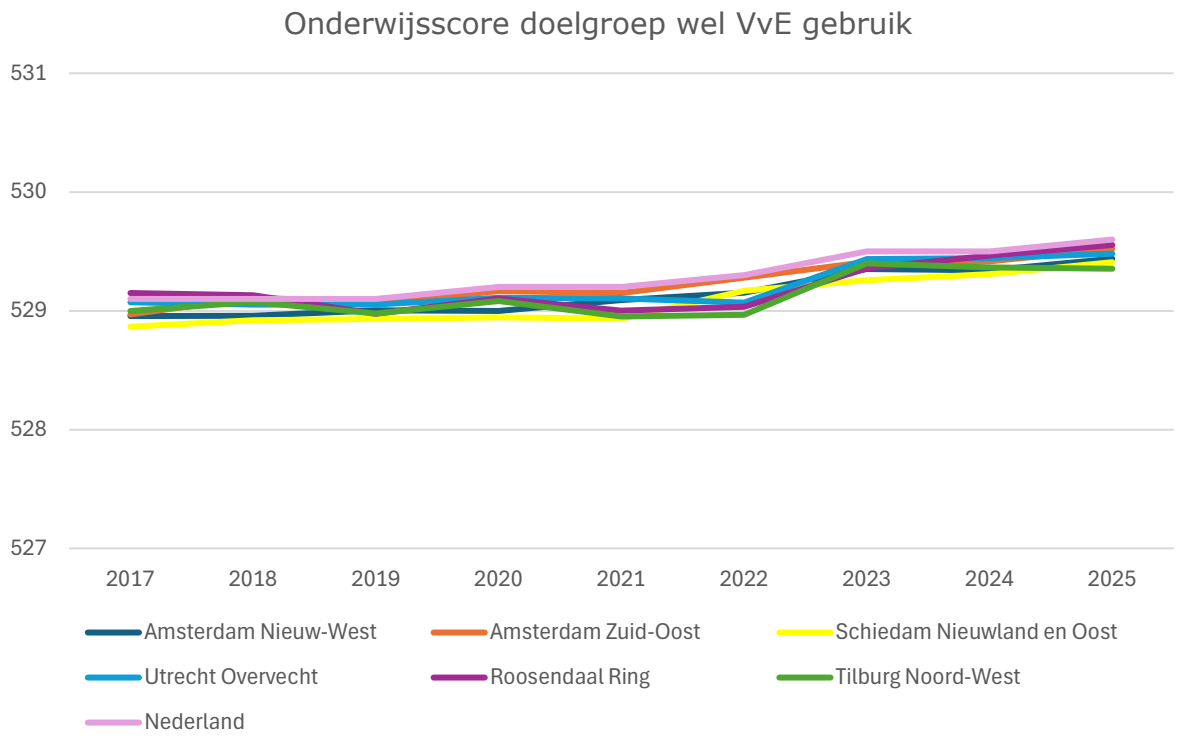
De figuur lijkt heel sterk op de figuur hierboven met het totale gebruik van VvE onder de hele po-populatie, alleen de percentages zijn allemaal een stuk hoger. Vooral in Utrecht Overvecht heeft in 2025 41% van de potentiële VvE populatie, daadwerkelijk gebruik gemaakt van VvE. Nog altijd niet heel hoog, maar in elk geval hoger dan het algemeen gebruik. In de andere gebieden is het gebruik onder potentiële VvE populatie echter veel lager, waarbij Amsterdam Zuid-Oost nog bijna 30% gebruik onder de VvE populatie heeft, maar in Schiedam Nieuwland en Oost (18%), Tilburg Noord-West (14%), Amsterdam Nieuw-West (11%) en Roosendaal Ring (10%) is het gebruik onder de potentiële populatie eigenlijk veel te laag.

Maar dit betekent tegelijkertijd dat een groot deel van VvE plaatsen worden bezet door niet-doelgroep kinderen, voor zover het gaat om de geregistreerde VvE plaatsen natuurlijk. Om hierin iets meer zicht te krijgen hoe die groep er dan uitziet, worden in de volgende figuur de gemiddelde

onderwijsscores van de doelgroep populatie die VvE heeft gevolgd en de niet-doelgroep populatie die VvE heeft gevolgd, getoond. Hoe hoger deze score is voor de niet-doelgroep populatie die VvE volgt, hoe meer deze groep afwijkt van de doelgroep populatie.

Er mag worden verondersteld dat de onderwijsscore van de doelgroep populatie overal ongeveer hetzelfde zal zijn, omdat de doelgroep wordt vastgesteld op basis van deze score, waarbij als referentie geldt dat deze score voor de doelgroep in Nederland gemiddeld ongeveer 529,3[3] is. Het gemiddelde van alle kinderen in Nederland is ongeveer 535,3[3]. En het gemiddelde van de niet-doelgroep is ongeveer 536,3[3]. Het afkappunt van de onderste 15% ligt jaarlijks ongeveer op 531,2[3].

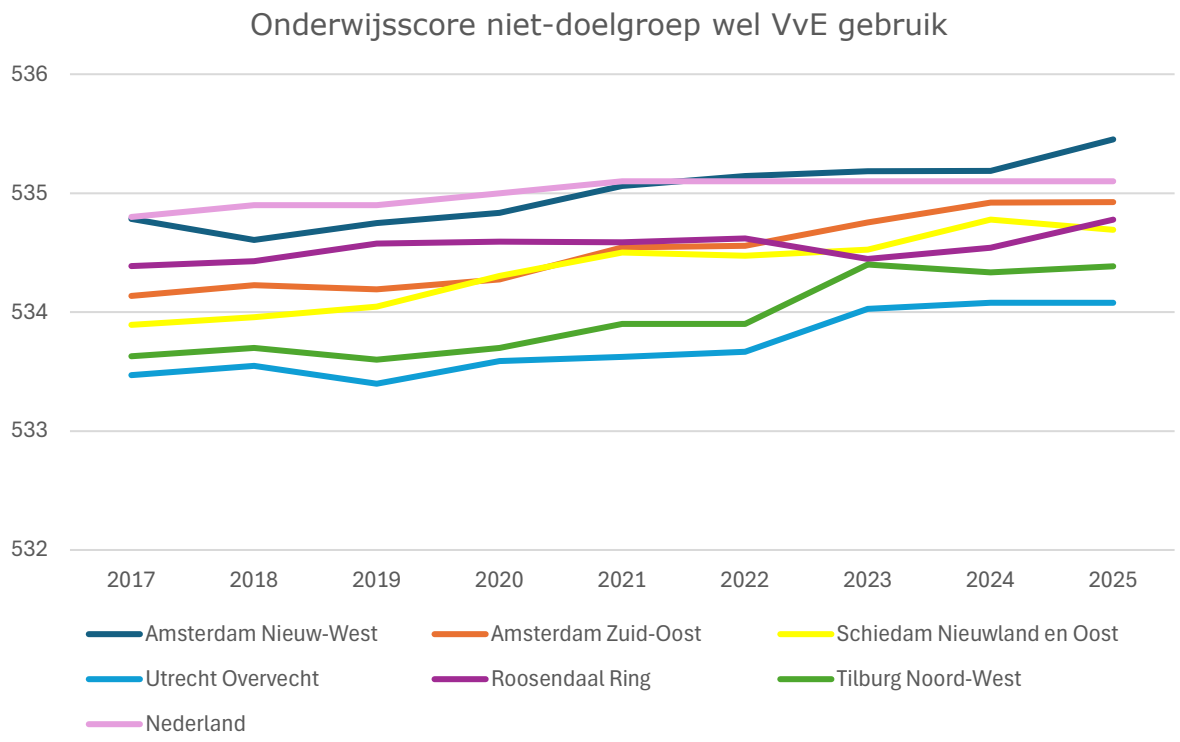
Als eerste wordt de gemiddelde onderwijsscore van de doelgroep die wel gebruik maakt van VvE getoond, hier wordt eigenlijk heel weinig variatie verwacht, omdat deze groep sowieso een score lager dan 531,2 (de grenswaarde) moet hebben.

Dit zien we terug in de bovenstaande figuur, waar alle waardes van alle regio's (inclusief Nederland totaal) tussen de 528,9 en 529,6 liggen. Wel zien we vrijwel overal een lichte stijging van de scores over de jaren en de NPLV gebieden scoren vrijwel allemaal (iets) lager dan de score in geheel Nederland.

[3] Al deze getallen zullen jaarlijks iets verschillen op basis van de jaarlijkse verschillen tussen populaties, maar normaal gesproken liggen alle afwijkingen tussen – 0,4 en + 0,4 van de getoonde getallen.

Wanneer we kijken naar de gemiddelde score van de niet-doelgroep die wel geregistreerd gebruik maakt van VvE, zouden we in theorie verwachten dat de onderwijsscore in deze groep dicht bij de grenswaarde (531) zou moeten liggen, omdat je niet verwacht dat deze groep sterk afwijkt van de doelgroep, aangezien de gemeentelijke indicatie doorgaans plaatsvindt op basis van dezelfde indicatoren als waarmee de onderwijsscore wordt berekend. Uit de figuur wordt duidelijk dat dit veelal niet het geval is. Ook zien we grote verschillen tussen de verschillende gebieden, waarbij in Utrecht Overvecht de onderwijsscores van de niet-doelgroep geregistreerde VvE-gebruikers nog het laagst zijn (dus het dichtst in de buurt van de grenswaarde), maar nog altijd ruim hoger dan de grenswaarde van de doelgroep. In Amsterdam Nieuw-West zijn de gemiddelde onderwijsscores van de niet-doelgroep met geregistreerd VvE-gebruik het hoogst, zelfs zodanig dat ze niet afwijken van de gemiddelde onderwijsscore van alle kinderen in heel Nederland.

Ook in Amsterdam Zuid-Oost, Roosendaal Ring en Schiedam Nieuwland en Oost zijn de gemiddelde scores van de niet-doelgroep die wel geregistreerd VvE gebruikt, dusdanig hoog dat je je kan afvragen op welk vlak deze groep nog verschilt van kinderen waarvoor VvE niet bedoeld is.

De analyses wijzen op twee hoofdbevindingen. Ten eerste behoort een minderheid van de geregistreerde VvE-gebruikers tot de CBS-doelgroep. Landelijk bedraagt dit aandeel gemiddeld 35,2 procent over 2017-2025; in de zes NPLV-gebieden samen is dit 47,1 procent. Omgekeerd betekent dit dat respectievelijk 64,8 en 52,9 procent van de geregistreerde gebruikers niet tot de CBS-doelgroep behoort, waarbij moet worden gemeld dat dit deels het gevolg is van hoe gemeenten hun doelgroep indiceren. Ten tweede liggen de gemiddelde onderwijsscores van deze niet-doelgroepgebruikers duidelijk boven de afkapwaarde van de CBS-doelgroep.

Dit suggereert dat een deel van hen op de kenmerken die in de onderwijsscore zijn verwerkt, minder sterk afwijkt van de gemiddelde leerlingenpopulatie. Omdat de gemeentelijke indicatie en de CBS-afbakening niet identiek zijn en de VvE-registratie onvolledig is, kan hieruit niet worden geconcludeerd dat deze kinderen ten onrechte een VvE-plaats innemen.

Daarbij zien we ook dat er aanzienlijke verschillen bestaan tussen de verschillende NPLV-gebieden, waarbij in Utrecht Overvecht de indicatie nog het meest richting de CBS doelgroep gaat en in Amsterdam Nieuw-West de afstand met de CBS doelgroep het grootst is.

De resultaten wijzen erop dat een groot deel van de kinderen in de CBS-doelgroep geen geregistreerde VvE-deelname heeft, terwijl ook kinderen buiten deze statistische doelgroep VvE gebruiken. Op basis van de beschikbare gegevens kan niet worden vastgesteld of sprake is van verdringing, omdat de gemeentelijke indicatie kan afwijken van de CBS-afbakening en omdat de registratie onvolledig is.

Maar omdat de registratie van VvE-leerlingen nog altijd verre van volledig is, is het moeilijk precies vast te stellen welk deel van de geïndiceerde kinderen daadwerkelijk VvE heeft gevolgd, en hoe de verhouding ‘door gemeente geïndiceerde kinderen’ en ‘door het CBS geïndiceerde kinderen’ precies ligt. En daaruit volgend, waardoor precies verschillen tussen deze groepen veroorzaakt worden.

Wanneer vanuit één of meer gemeenten precieze gebruiksgegevens van de VvE kunnen worden toegevoegd aan het Microdata project, kan hierover meer precies gerapporteerd worden en kunnen op basis hiervan ook schattingen gemaakt worden van het daadwerkelijke totale gebruik van de VvE in Nederland.

Samenhang tussen VvE-deelname en de schoolloopbaan in het basisonderwijs

Tot slot is onderzocht of binnen de CBS-doelgroep verschillen bestaan in onderwijsresultaten tussen leerlingen met en zonder geregistreerde VvE-deelname. De onderzochte uitkomstmaten hierbij zijn het gestandaardiseerde eindtoetsresultaat en het definitieve advies voor het voortgezet onderwijs. Omdat leerlingen niet willekeurig aan VvE deelnemen en de registratie onvolledig is, beschrijft deze analyse samenhang en geen causaal effect. De analyse is noodzakelijkerwijs retrospectief: eindtoetsresultaten en definitieve schooladviezen zijn pas beschikbaar wanneer leerlingen het primair onderwijs vrijwel hebben afgerond.

Over de volledige onderzoeksperiode is het gemiddelde definitieve schooladvies binnen de CBS-doelgroep statistisch significant hoger voor leerlingen met geregistreerde VvE-deelname dan voor leerlingen zonder geregistreerde deelname. Het gemiddelde ligt bij de eerste groep net onder vmbo-gl/tl niveau en bij de tweede groep tussen vmbo-kader en vmbo-gl/tl niveau. Het verschil is klein; statistische significantie betekent daarom niet automatisch dat ook sprake is van een substantieel of causaal effect.

Wanneer we kijken naar de eindtoetsscores zien we geen verschil tussen de leerlingen die behoren tot de 15% laagste onderwijsscores, die wel VvE hebben gevolgd en de leerlingen die geen (geregistreerd) VvE hebben gevolgd (beide ongeveer 530).

Wanneer we naar het verschil over de afzonderlijke jaren (2017-2025) heen kijken, zien we in sommige jaren (2017, 2018, 2020, 2021, 2022) net geen significant verschil en in andere jaren net wel een significant verschil (2019, 2024 en 2025).

En wanneer we deze resultaten onderscheiden naar de afzonderlijke NPLV wijken zien we in Amsterdam Zuid-Oost en Utrecht Overvecht wel een significant verschil tussen de achterstandsleerlingen die wel en geen VvE hebben gevolgd, en in de andere wijken is dit verschil niet significant, waarbij wel opgemerkt moet worden dat de aantallen achterstandsleerlingen die VvE gevolgd hebben, in de wijken relatief laag zijn, daardoor vind je minder snel een significant resultaat.

Samenvattend laat de analyse zien dat het geregistreerde VvE-gebruik in de zes NPLV-gebieden hoger ligt dan landelijk, maar in de meeste gebieden achterblijft bij de omvang van de potentiële doelgroep volgens de CBS-maatstaf. Sinds 2022 is geen brede, bestendige stijging zichtbaar. Binnen de CBS-doelgroep hangt geregistreerde VvE-deelname landelijk samen met een iets hoger definitief schooladvies, maar niet met een hogere eindtoetsscore; alleen in Utrecht Overvecht is voor de eindtoetsscore eveneens een klein significant verschil gevonden. Door de onvolledige registratie, verschillen tussen gemeentelijke indicaties en de CBS-afbakening en mogelijke selectieverschillen tussen deelnemers en niet-deelnemers, moeten deze bevindingen als beschrijvend worden geïnterpreteerd. Aanvulling met gemeentelijke gebruiks- en indicatiegegevens is nodig om bereik, doelgroepgerichtheid en mogelijke effecten nauwkeuriger vast te stellen.

Samenvatting per gebied

In de onderstaande analyse is gekeken naar het geregistreerde gebruik van voor- en vroegschoolse educatie (VvE) in Nederland en in zes NPLV-focusgebieden. Hiervoor zijn opeenvolgende bestanden uit CBS Microdata over de schooljaren 2016/2017 tot en met 2024/2025 gekoppeld. Het geregistreerde VvE-gebruik is vergeleken met de potentiële VvE-doelgroep volgens de CBS-onderwijsscore.

Schiedam Nieuwland en Oost

- Over de gehele periode 2016/2017-2024/2025 heeft Schiedam Nieuwland en Oost een gemiddeld geregistreerd VvE-gebruik van 21,0% van alle po-leerlingen, tegenover 4,2% landelijk. In schooljaar 2024/2025 bedraagt het geregistreerde gebruik 15,3%, tegenover 3,9% landelijk. Daarmee blijft Schiedam in 2025 ruim achter bij Utrecht Overvecht (32,1%) en Amsterdam Zuid-Oost (28,5%), maar ligt het boven de andere onderzochte NPLV-gebieden.

- Het geregistreerde VvE-gebruik blijft in Schiedam Nieuwland en Oost achter bij wat op basis van de populatiesamenstelling verwacht mag worden. In 2025 behoort 37,0% van de kinderen volgens de CBS-definitie tot de potentiële VvE-doelgroep, terwijl het geregistreerde gebruik onder alle po-leerlingen 15,3% bedraagt.
- Ook binnen de potentiële doelgroep is het bereik beperkt. In 2025 heeft 17,7% van de kinderen die volgens de CBS-definitie tot de doelgroep behoren daadwerkelijk geregistreerd VvE gevolgd. Dit is duidelijk lager dan in Utrecht Overvecht (41,3%) en Amsterdam Zuid-Oost (28,7%), maar hoger dan in Tilburg Noord-West (14,1%), Amsterdam Nieuw-West (10,9%) en Roosendaal Ring (10,2%).
- Van de kinderen die in Schiedam Nieuwland en Oost geregistreerd VvE hebben gevolgd, behoort in 2025 47,5% tot de CBS-doelgroep. Dat is hoger dan het landelijke aandeel van 34,2%, maar betekent tegelijkertijd dat 52,5% van de geregistreerde VvE-gebruikers niet tot deze theoretisch geïndiceerde doelgroep behoort.
- De aansluiting tussen indicatie en gebruik is daarmee onvoldoende scherp. Een aanzienlijk deel van de beoogde doelgroep wordt niet bereikt, terwijl VvE ook wordt gebruikt door kinderen die volgens de CBS-onderwijsscore niet tot de doelgroep behoren. De gemiddelde onderwijsscore van deze niet-doelgroepgebruikers bedraagt in 2025 534,7 en ligt daarmee duidelijk boven de grenswaarde van ongeveer 531,2. Deze kinderen wijken qua relevante achtergrondkenmerken dus behoorlijk af van de CBS-doelgroep.
- Sinds 2017 is het geregistreerde VvE-gebruik in Schiedam Nieuwland en Oost sterk gedaald, van 23,1% naar 15,3% in 2025. Sinds de start van de NPLV-inzet in 2022 is geen duidelijke positieve trend zichtbaar: na een tijdelijke stijging van het bereik binnen de potentiële doelgroep in 2023 daalt dit aandeel naar 19,1% in 2024 en 17,7% in 2025.
- Bij de interpretatie is voorzichtigheid nodig, omdat de VvE-registratie in CBS Microdata onvolledig is. De cijfers geven daarom vooral inzicht in het geregistreerde gebruik en niet in het volledige feitelijke bereik.
- Voor Schiedam Nieuwland en Oost is geen significant verschil gevonden in het definitieve schooladvies tussen doelgroepkinderen die wel en geen geregistreerde VvE hebben gevolgd. De relatief kleine aantallen doelgroepkinderen met geregistreerde VvE maken het bovendien moeilijker om significante verschillen vast te stellen.

Amsterdam Zuid Oost

- Over de gehele periode 2016/2017-2024/2025 heeft Amsterdam Zuid-Oost een gemiddeld geregistreerd VvE-gebruik van 25,0% van alle po-leerlingen, tegenover 4,2% landelijk. In schooljaar 2024/2025 bedraagt het geregistreerde gebruik 28,5%, tegenover 3,9% landelijk. Daarmee heeft Amsterdam Zuid-Oost, na Utrecht Overvecht (32,1%), het hoogste geregistreerde VvE-gebruik van de onderzochte NPLV-gebieden.

- Het geregistreerde VvE-gebruik komt in Amsterdam Zuid-Oost relatief dicht in de buurt van de potentiële CBS-doelgroep. In 2025 behoort 35,6% van de kinderen volgens de CBS-definitie tot de potentiële VvE-doelgroep, tegenover 28,5% geregistreerd VvE-gebruik onder alle po-leerlingen.
- Amsterdam Zuid-Oost laat vanaf de start van de NPLV-inzet in 2022 een duidelijke stijging zien. Het geregistreerde VvE-gebruik neemt toe van 28,6% in 2022 naar 29,7% in 2024 en daalt vervolgens licht naar 28,5% in 2025. Over de langere periode is sprake van een duidelijke stijging ten opzichte van 19,8% in 2017.
- Ook binnen de potentiële doelgroep is het bereik in Amsterdam Zuid-Oost relatief hoog. In 2025 heeft 28,7% van de kinderen die volgens de CBS-definitie tot de doelgroep behoren daadwerkelijk geregistreerd VvE gevolgd. Dit is hoger dan in Schiedam Nieuwland en Oost (17,7%), Tilburg Noord-West (14,1%), Amsterdam Nieuw-West (10,9%) en Roosendaal Ring (10,2%), maar lager dan in Utrecht Overvecht (41,3%).
- Ondanks deze relatief gunstige positie blijft sprake van aanzienlijk onderbereik. In 2025 heeft 71,3% van de potentiële CBS-doelgroep in Amsterdam Zuid-Oost geen geregistreerd VvE-gebruik.
- Van de kinderen die in Amsterdam Zuid-Oost geregistreerd VvE hebben gevolgd, behoort in 2025 37,5% tot de CBS-doelgroep. Dit ligt iets boven het landelijke aandeel van 34,2%, maar betekent tegelijkertijd dat 62,5% van de geregistreerde VvE-gebruikers niet tot deze theoretisch geïndiceerde doelgroep behoort.
- De doelgroepgerichtheid blijft daarmee achter bij het relatief hoge totale gebruik. Amsterdam Zuid-Oost bereikt veel kinderen met VvE, maar een groot deel van het geregistreerde gebruik komt terecht bij kinderen buiten de CBS-doelgroep. Sinds 2022 is het aandeel doelgroepkinderen onder de geregistreerde gebruikers bovendien gedaald van 43,8% naar 37,5% in 2025.
- De gemiddelde onderwijsscore van niet-doelgroepkinderen die VvE gebruiken bedraagt in 2025 534,9. Deze score ligt duidelijk boven de grenswaarde van ongeveer 531,2 en laat zien dat deze kinderen qua relevante achtergrondkenmerken behoorlijk afwijken van de CBS-doelgroep.
- Bij de interpretatie is voorzichtigheid nodig, omdat de VvE-registratie in CBS Microdata onvolledig is. De cijfers geven daarom vooral inzicht in het geregistreerde gebruik en niet in het volledige feitelijke bereik.
- Voor Amsterdam Zuid-Oost is bij doelgroepkinderen die geregistreerd VvE hebben gevolgd een significant hoger definitief schooladvies gevonden dan bij doelgroepkinderen zonder geregistreerde VvE. Voor de eindtoetsscores wordt in de gebiedsanalyse geen significant verschil voor Amsterdam Zuid-Oost vermeld.

- De hoofdconclusie is dat Amsterdam Zuid-Oost binnen de onderzochte NPLV-gebieden relatief goed scoort op de omvang en ontwikkeling van het geregistreerde VvE-gebruik. Tegelijkertijd vragen het bereik van de potentiële doelgroep en vooral de doelgroepgerichtheid nog aandacht.

Amsterdam Nieuw-West

- Over de gehele periode 2016/2017-2024/2025 heeft Amsterdam Nieuw-West een gemiddeld geregistreerd VvE-gebruik van 13,7% van alle po-leerlingen, tegenover 4,2% landelijk. In schooljaar 2024/2025 bedraagt het geregistreerde gebruik 10,1%, tegenover 3,9% landelijk. Daarmee ligt Amsterdam Nieuw-West in 2025 ruim achter bij Utrecht Overvecht (32,1%), Amsterdam Zuid-Oost (28,5%) en Schiedam Nieuwland en Oost (15,3%), en ongeveer op hetzelfde niveau als Roosendaal Ring (10,2%) en Tilburg Noord-West (10,0%).
- Op basis van de populatiesamenstelling zou in Amsterdam Nieuw-West een veel hoger VvE-gebruik mogen worden verwacht. In 2025 behoort 28,7% van de kinderen volgens de CBS-definitie tot de potentiële VvE-doelgroep, terwijl het geregistreerde gebruik onder alle po-leerlingen 10,1% bedraagt. De kloof tussen potentiële doelgroep en geregistreerd gebruik is daarmee groot.
- Ook binnen de potentiële doelgroep is het bereik laag. In 2025 heeft 10,9% van de kinderen die volgens de CBS-definitie tot de doelgroep behoren daadwerkelijk geregistreerd VvE gevolgd. Alleen Roosendaal Ring scoort met 10,2% iets lager. Sinds 2017 is dit bereik bovendien gedaald van 17,8% naar 10,9%.
- Van de kinderen die in Amsterdam Nieuw-West geregistreerd VvE hebben gevolgd, behoort in 2025 34,6% tot de CBS-doelgroep. Dit ligt ongeveer op het landelijke niveau van 34,2% en betekent dat 65,4% van de geregistreerde VvE-gebruikers niet tot deze theoretisch geïndiceerde doelgroep behoort. De doelgroepgerichtheid is bovendien sterk afgenomen: in 2017 behoorde nog 54,3% van de geregistreerde gebruikers tot de CBS-doelgroep.
- De gemiddelde onderwijsscore van niet-doelgroepkinderen die VvE gebruiken bedraagt in 2025 535,5. Dit is de hoogste score van de onderzochte NPLV-gebieden en ligt vrijwel op het gemiddelde van de niet-doelgroepgebruikers in Nederland. Daarmee is in Amsterdam Nieuw-West de afstand tussen de niet-doelgroepgebruikers en de beoogde CBS-doelgroep het grootst. Sinds de start van de NPLV-inzet in 2022 is geen positieve ontwikkeling zichtbaar: het totale geregistreerde gebruik daalt van 12,9% naar 10,1%, het bereik binnen de doelgroep van 13,0% naar 10,9% en de doelgroepgerichtheid van 38,8% naar 34,6%.

  Bij de interpretatie is voorzichtigheid nodig, omdat de VvE-registratie in CBS Microdata onvolledig is. De cijfers geven daarom vooral inzicht in het geregistreerde gebruik en niet in het volledige feitelijke bereik.

- Voor Amsterdam Nieuw-West is geen significant verschil gevonden in het definitieve schooladvies tussen doelgroepkinderen die wel en geen geregistreerde VvE hebben gevolgd. De relatief kleine aantallen doelgroepkinderen met geregistreerde VvE maken het bovendien moeilijker om significante verschillen vast te stellen.
- De hoofdconclusie is dat Amsterdam Nieuw-West vooral kampt met een combinatie van laag en dalend bereik en een beperkte doelgroepgerichtheid. Een groot deel van de potentiële doelgroep wordt niet bereikt, terwijl bijna twee derde van de geregistreerde VvE-gebruikers niet tot de CBS-doelgroep behoort.

Tilburg Noord-West

- Over de gehele periode 2016/2017-2024/2025 heeft Tilburg Noord-West een gemiddeld geregistreerd VvE-gebruik van 11,2% van alle po-leerlingen, tegenover 4,2% landelijk. In schooljaar 2024/2025 bedraagt het geregistreerde gebruik 10,0%, tegenover 3,9% landelijk. Daarmee blijft Tilburg Noord-West in 2025 ruim achter bij Utrecht Overvecht (32,1%), Amsterdam Zuid-Oost (28,5%) en Schiedam Nieuwland en Oost (15,3%).
- Op basis van de populatiesamenstelling zou in Tilburg Noord-West een veel hoger VvE-gebruik mogen worden verwacht. In 2025 behoort 40,0% van de kinderen volgens de CBS-definitie tot de potentiële VvE-doelgroep. Alleen Utrecht Overvecht heeft met 41,1% een iets groter aandeel; Tilburg Noord-West behoort daarmee tot de gebieden met de grootste potentiële doelgroep.
- De kloof tussen de potentiële doelgroep en het geregistreerde gebruik is groot: tegenover 40,0% potentiële doelgroep staat in 2025 10,0% geregistreerd VvE-gebruik onder alle po-leerlingen. Tilburg Noord-West blijft daarmee sterk achter bij wat op basis van de doelgroepomvang verwacht mag worden.
- Ook binnen de potentiële doelgroep is het bereik laag. In 2025 heeft 14,1% van de kinderen die volgens de CBS-definitie tot de doelgroep behoren daadwerkelijk geregistreerd VvE gevolgd. Dit is duidelijk lager dan in Utrecht Overvecht (41,3%) en Amsterdam Zuid-Oost (28,7%), en ook lager dan in Schiedam Nieuwland en Oost (17,7%).
- Van de kinderen die in Tilburg Noord-West geregistreerd VvE hebben gevolgd, behoort in 2025 54,7% tot de CBS-doelgroep. Daarmee is de doelgroepgerichtheid relatief gunstig: samen met Utrecht Overvecht heeft Tilburg Noord-West het hoogste aandeel doelgroepkinderen onder de geregistreerde VvE-gebruikers. Tegelijkertijd behoort nog 45,3% van de geregistreerde gebruikers niet tot deze CBS-doelgroep.

- De relatief gunstige doelgroepgerichtheid neemt niet weg dat het totale bereik van de beoogde doelgroep beperkt blijft. Een groot deel van de kinderen die op basis van hun onderwijsscore voor VvE in aanmerking zouden komen, wordt in Tilburg Noord-West niet bereikt. De gemiddelde onderwijsscore van niet-doelgroepkinderen die wel VvE gebruiken ligt bovendien duidelijk boven de grenswaarde van de doelgroep, wat erop wijst dat een deel van deze gebruikers qua achtergrond aanzienlijk van de CBS-doelgroep afwijkt.
- De gegevens wijzen voor Tilburg Noord-West vooral op een bereikprobleem. De geregistreerde VvE komt relatief vaak terecht bij kinderen uit de beoogde doelgroep, maar het aantal bereikte doelgroepkinderen is zeer laag in verhouding tot de omvang van de potentiële doelgroep. Sinds de start van de NPLV-inzet in 2022 is geen duidelijke verbetering zichtbaar: het totale geregistreerde VvE-gebruik daalt van 10,7% in 2022 naar 10,0% in 2025, terwijl het bereik binnen de potentiële doelgroep schommelt en in 2025 op 14,1% uitkomt.
- Bij de interpretatie is voorzichtigheid nodig, omdat de VvE-registratie in CBS Microdata onvolledig is. De cijfers geven daarom vooral inzicht in het geregistreerde gebruik en niet in het volledige feitelijke bereik. Voor Tilburg Noord-West is geen significant verschil gevonden in het definitieve schooladvies tussen doelgroepkinderen die wel en geen geregistreerde VvE hebben gevolgd; de relatief kleine aantallen bereikte doelgroepkinderen maken het bovendien moeilijker om significante verschillen vast te stellen.

Utrecht Overvecht

- Over de gehele periode 2016/2017-2024/2025 heeft Utrecht Overvecht een gemiddeld geregistreerd VvE-gebruik van 35,5% van alle po-leerlingen, tegenover 4,2% landelijk. In schooljaar 2024/2025 bedraagt het geregistreerde gebruik 32,1%, tegenover 3,9% landelijk. Daarmee heeft Utrecht Overvecht het hoogste geregistreerde VvE-gebruik van de onderzochte NPLV-gebieden, gevolgd door Amsterdam Zuid-Oost met 28,5%.
- Het geregistreerde VvE-gebruik komt in Utrecht Overvecht het dichtst in de buurt van de potentiële CBS-doelgroep. In 2025 behoort 41,2% van de kinderen volgens de CBS-definitie tot de potentiële VvE-doelgroep, tegenover 32,1% geregistreerd VvE-gebruik onder alle po-leerlingen.
- Over de langere periode stijgt het geregistreerde VvE-gebruik van 31,9% in 2017 naar een piek van 36,6% in 2020. Daarna zet een geleidelijke daling in naar 32,1% in 2025. Sinds de start van de NPLV-inzet in 2022 is daarmee geen verdere stijging zichtbaar: het gebruik daalt van 35,8% in 2022 naar 32,1% in 2025.
- Ook binnen de potentiële doelgroep is het bereik in Utrecht Overvecht het hoogst. In 2025 heeft 41,3% van de kinderen die volgens de CBS-definitie tot de doelgroep behoren daadwerkelijk geregistreerd VvE gevolgd. Dit ligt duidelijk boven Amsterdam Zuid-Oost (28,7%) en de overige onderzochte gebieden, maar nog ruim onder het in de gebiedsanalyse genoemde gewenste niveau van ongeveer 80%.

- Van de kinderen die in Utrecht Overvecht geregistreerd VvE hebben gevolgd, behoort in 2025 55,2% tot de CBS-doelgroep. Daarmee heeft Utrecht Overvecht, samen met Tilburg Noord-West (54,7%), de hoogste doelgroepgerichtheid van de onderzochte gebieden. Tegelijkertijd behoort nog 44,8% van de geregistreerde VvE-gebruikers niet tot deze theoretisch geïndiceerde doelgroep.
- De gemiddelde onderwijsscore van niet-doelgroepkinderen die VvE gebruiken bedraagt in 2025 534,1. Dit is de laagste score van de onderzochte NPLV-gebieden. Deze groep ligt daarmee relatief het dichtst bij de CBS-doelgroep, al blijft de score duidelijk boven de grenswaarde van ongeveer 531,2.
- Utrecht Overvecht laat daarmee van de onderzochte gebieden de beste aansluiting zien tussen de omvang van de potentiële doelgroep, het geregistreerde gebruik en het bereik binnen de doelgroep. Ook de doelgroepgerichtheid is relatief gunstig.
- Toch blijft sprake van aanzienlijk onderbereik. In 2025 heeft 58,7% van de potentiële CBS-doelgroep geen geregistreerd VvE-gebruik. Bovendien laat de instroom van de potentiële doelgroep sinds 2022 geen duidelijke verbetering zien: het aandeel doelgroepkinderen onder de geregistreerde gebruikers daalt van 56,0% in 2022 naar 55,2% in 2025.
- Bij de interpretatie is voorzichtigheid nodig, omdat de VvE-registratie in CBS Microdata onvolledig is. De cijfers geven daarom vooral inzicht in het geregistreerde gebruik en niet in het volledige feitelijke bereik.
- Voor Utrecht Overvecht is bij doelgroepkinderen die geregistreerd VvE hebben gevolgd een significant hoger definitief schooladvies gevonden dan bij doelgroepkinderen zonder geregistreerde VvE. Ook de gestandaardiseerde eindtoetsscore is significant hoger: 531,5 tegenover 530,1. De hoofdconclusie is dat Utrecht Overvecht relatief gunstig scoort, maar dat ook hier het bereik van de potentiële doelgroep en de doelgroepgerichtheid verder kunnen worden verbeterd.

Roosendaal Ring

- Over de gehele periode 2016/2017-2024/2025 heeft Roosendaal Ring een gemiddeld geregistreerd VvE-gebruik van 14,2% van alle po-leerlingen, tegenover 4,2% landelijk. In schooljaar 2024/2025 bedraagt het geregistreerde gebruik 10,2%, tegenover 3,9% landelijk. Daarmee ligt Roosendaal Ring ongeveer op hetzelfde niveau als Amsterdam Nieuw-West (10,1%) en Tilburg Noord-West (10,0%), en ruim onder de overige onderzochte NPLV-gebieden.
- Op basis van de populatiesamenstelling zou in Roosendaal Ring een aanzienlijk hoger VvE-gebruik mogen worden verwacht. In 2025 behoort 27,4% van de kinderen volgens de CBS-definitie tot de potentiële VvE-doelgroep. Dit is het kleinste aandeel van de onderzochte NPLV-gebieden, maar nog altijd fors hoger dan het geregistreerde gebruik van 10,2%.

- De kloof tussen de potentiële doelgroep en het geregistreerde gebruik is daarmee groot. Ook binnen de potentiële doelgroep is het bereik zeer beperkt: in 2025 heeft 10,2% van de kinderen die volgens de CBS-definitie tot de doelgroep behoren daadwerkelijk geregistreerd VvE gevolgd. Dit is het laagste bereik van de onderzochte gebieden.
- Van de kinderen die in Roosendaal Ring geregistreerd VvE hebben gevolgd, behoort in 2025 33,3% tot de CBS-doelgroep. Dit ligt ongeveer op het landelijke niveau van 34,2% en betekent dat 66,7% van de geregistreerde VvE-gebruikers niet tot deze theoretisch geïndiceerde doelgroep behoort.
- Roosendaal Ring kampt daarmee zowel met een bereikprobleem als met een doelgroepgerichtheidsprobleem. Een groot deel van de beoogde doelgroep wordt niet bereikt, terwijl twee derde van het geregistreerde gebruik terechtkomt bij kinderen buiten de CBS-doelgroep.
- De gemiddelde onderwijsscore van niet-doelgroepkinderen die VvE gebruiken bedraagt in 2025 534,8. Deze score ligt duidelijk boven de grenswaarde van ongeveer 531,2 en laat zien dat deze gebruikers qua relevante achtergrondkenmerken behoorlijk afwijken van de CBS-doelgroep.
- Over de langere periode is sprake van een duidelijke daling. Het geregistreerde VvE-gebruik neemt af van 16,1% in 2017 naar 10,2% in 2025. Ook het bereik binnen de potentiële doelgroep daalt in dezelfde periode van 20,8% naar 10,2%.
- Sinds de start van de NPLV-inzet in 2022 is geen duidelijke positieve ontwikkeling zichtbaar. Het totale geregistreerde gebruik daalt van 12,5% in 2022 naar 10,2% in 2025. De doelgroepgerichtheid schommelt, maar ligt in 2025 met 33,3% slechts iets hoger dan in 2022 met 31,3%. Bij de interpretatie is voorzichtigheid nodig, omdat de VvE-registratie in CBS Microdata onvolledig is. De cijfers geven daarom vooral inzicht in het geregistreerde gebruik en niet in het volledige feitelijke bereik.
- Voor Roosendaal Ring is geen significant verschil gevonden in het definitieve schooladvies tussen doelgroepkinderen die wel en geen geregistreerde VvE hebben gevolgd. De relatief kleine aantallen doelgroepkinderen met geregistreerde VvE maken het bovendien moeilijker om significante verschillen vast te stellen.
- De hoofdconclusie is dat Roosendaal Ring, ondanks de relatief kleinste potentiële doelgroep, een zeer laag en dalend bereik kent. Tegelijkertijd is de doelgroepgerichtheid beperkt, waardoor de aansluiting tussen de potentiële doelgroep en het geregistreerde VvE-gebruik zwak is.

COLOFON

Auteurs: Drs. B. Tierolf

Opmaak B. de Bruijn

Uitgave Verwey-Jonker Instituut

Giessenplein 59-C

3522 KE Utrecht

T (030) 230 07 99

E secr@verwey-jonker.nl

I www.verwey-jonker.nl

De publicatie kan gedownload worden via onze website:

http://www.verwey-jonker.nl

© Verwey-Jonker Instituut, Utrecht, oktober 2026

Het auteursrecht van deze publicatie berust bij het Verwey-Jonker Instituut.

Gedeeltelijke overname van teksten is toegestaan, mits daarbij de bron wordt vermeld.

The copyright of this publication rests with the Verwey-Jonker Institute.

Partial reproduction of the text is allowed, on the condition that the source is mentioned.